

Magyar filmtörténet

I. 1896-1914

- 1901-1930 - a filmek 90 %-a nincs meg
- Lajta Andor: Filmművészeti Évkönyv (1920-1949)
majd Filmkultúra - 5 kötetes Filmtörténet (50-es
évekig)
- Hevesy Iván: Adalékok a némafilm történetéhez
(esztétikai)
A filmjáték esztétikája és dramaturgiája (1925)
- Magyar Bálint: (1910-1992) többdimenziós
irodalomtörténet

Periódusai:

1896-1901: külföldi cégek Mo.-i produkciói

1901-08: kisipari filmkészítés

1908-12: hírmondó és dok.filmgyártás indulása

1912-15: játékfilmgyártás indulása

1916-18: virágkor (224 film – 2 fennmaradt)

1919: kísérlet az állami filmgyártásra

1920-31: széthullás

- Gaál Éva: némafilm történeti tanulmányok (70-es évek – filmek nélküli filmelemzések)
-
- Jordáky Lajos: Az erdélyi némafilmgyártás története (1980)
 - Kőháti Zsolt: Tovamozduló ember a tovamozduló világban (1996)
 - Magyaránál 12 megmaradt film, ma: 35 körül
 - Virazsírozott filmeket már restaurálják – színei szerint

Újra színes pl:

Tizenegyedik (1920)

Megfagyott gyermek (1921)

János vitéz – töredék (1924)

Előkerültek pl:

2002-Milánó: *Vasúti szerencsétlenség Budapesten* (rekonstruált híradó1909) – Pathé Film

Sárga csikó – töredék (1913)

Pufi cipőt vásárol (1924) Kino-Riport Film

Keserű szerelem (1912) – 2002-ben Fr.o.-ból *Hashajtó* címmel - bohózat

Simon Judit (1915) balladafilm, Hungária Filmgyár – rendezte: Mérei Adolf

Mire megvénülünk (1916) 1400 méternyi töredék (3000-ból)
Uher Filmgyár

Corvin Filmgyár:

Az aranyember (1918, Korda Sándor)

Egyhuszas lány, - külföldön: *Egy dollár* (1923, Uwe Jens Craft) Milánóból került elő

Hungária Filmgyár:

Karenina Anna (191 – Garas Márton)

Simon Judit (Lásd, előbb)

Táncosnő (1918, Garas Márton) - Moszkvából

Három hét (1918, Garas Márton) – N.o.-ból

Phönix Filmgyár egy filmje sincs meg (Kertész Mihály filmjei)

Star Filmgyár: (48 filmük) – elegáns, külföldi helyszíneken, stb..

~~*Casanova* (1918...) 150 méternyi~~

Aphrodité (1918, Deésy Alfréd) – Londonból

Leányasszony (1918, Deésy Alfréd) -

Amszterdamból

Vihar után (Sugár Pál, 1918) – Bécsből

Hasonló Uher film *A bánya titka* (1918, Ifj.Uher Ödön) – Hollandiából

Kolozsvári film: *Az utolsó éjszaka* (Janovics Jenő)
– N.o.-ból

Rex Filmgyár:

Vorrei morir (1918, Lajthay Károly) – 2002,
Moszkvából – Maja a kallódó, boldogtalan nő alakja.,
külföldi címe: *Az élet* (A rendező forgatja az első
Drakula filmet.)

Előkerültek még:

A hegyek alján (1920) – Prágából

Csak egy kislány van a világon (1929) – Prága

Átok vára (1927) – Koblenzből

Rabmadár (1929) – Hollandiából

Az egér – töredék (..) – M.o.-ról

Mikor a szőlő érik (1919..) – Bécsből

Júdás fiai (1920) – Belgrádból

Balogh Béla, Gaál Béla, Sugár Pál: a huszas évek végén is itthon maradtak és minőségi filmeket hoztak létre

Hegyek alján (.. Balogh Béla) az *Emberek a havason* elődje

Átok vára (...Vanicsek János, Gál Endre) – német expresszionista hatás, kosztümös álmjelenetek, horror effektek, trükkök, virázstechnika,

Rabmadár (1929) krimi és szenvedélydráma ötvözete, puritán amerikai – német expreszionista film ötvözete, analitikus montázs, naturalista történet, fény-árnyék, totálok helyett premier plánok, - Hollandiából

Magyar Bálint: *Képek a magyar némafilm történetéből* (1964) filmtörténeti film. – Vándory Gusztáv abfalljaiból dolgozik.

1896 – Millenium (Szabadság híd, Vígszínház,
Iparm. Múzeum, Kossuth tér, Műcsarnok,
~~Royal Szálló, kis földalatti, Feszty körkép,~~
Munkácsy: Ecce homo, fakírok, mágusok,
orfeumok, Hagenbeck-, Wolf cirkuszok, stb..

Ezekkel szemben a mozgófénykép.

Váci utca-i vetítések: álló reklámképek (dia)
között vetített mozgófényképek.

Ellinger Illés és Ede – az első (magán) közösségi
vetítések (1896), Somossy mulató: hivatalos
vetítések: „élő fényképek” – animatográf..

1896. április 29. Orfeumban kezdik: május 7-ig, aztán vége (nincs 150 néző..)

1896. május 4. – Somossy

— Eugene Dupont (Lumière megízottja) – engedélykérések.. – Royal kávéházában, 1897 április 5-ig vetítettek. (a vetítő és a felvevőgép azonos)

Edison: egyszemélyes, kukucskáló szekrény – majd (elektromos) kinematográf, fonográffal egybekapcsolva,

Sziklai testvérek; Andrásy úton, több évtizedes működés.

Az első profi mozi: Ungerleider Mór, Meteor Kávéház, Rákóczi út, 1918-tól mozi: Phönix, majd Tisza mozi..

1913: Sport kávéház, Roxy, majd Honvéd mozi..

Rákóczi úton a moziközpont: Uránia helyén Oroszi Mulató,

Cinematographe, taumatographe, élő-fényképek, kinoskop, Edison villany-színház, - röntgenfényképezés eltejedése

Zitkovszky Béla: 1907; 84 db. kinematográf-helyiség
Narten vándormozi: Telek téren, 1904-től,
~~Fényes, és a Fisch család, Legjelentősebbek: Ungerleider~~
Mór, Neumann József (Projektograph Filmgyár..)
1906: önálló mozik indulása, filmeket méterárban
vásároltak, más minőség nem volt,
Szeccs-filmek: vetítések között élő színészi játékok
Uránia Magyar Tudományos Színház, MTA
természettudományi szakosztálya, a berlini Urania
mintájára: Rimanóczy palota mór-stílusú épületében.
Táncz címen összefoglalt dok.filmek, ötszáz méteres..
Vagy tíz percig tartó bikaviadal..

Táncz: 24 filmecske, vezető: Zitkovszky Béla, író: Pekár Gyula, színész-szervező: Kern Aurél zenetörténész, Uránia tetőteraszán forgatták: Pl. Blaha Lujza, Márkus Emília, Fedák Sári, Vendrey Ferenc, Schmidek Gizella és az opera táncosai – 1901. április 30-i bemutató. Valamennyi magyar filmje elveszett: nyomtatott szövege van meg.

Több más film – külső helyszíneken; Szerbiában, állatkertben, Nápolyban, stb. Az Uránia az első komoly kezdeményezés, viszonylag hamar (20 év alatt) megszűnik. Legrégibb a Lumiere filmek után a II. Rákóczi Ferenc hazahozatalát ábrázoló film, Pest és Kassa utcái, II. Vilmos császár támogatta a filmezést, magát is szerette filmezni, így maradt Ferenc Józsefről is mozgóképek, IV. Károlyról is, 1916-os koronázása, Szent István csatahajóról, Jókai temetése,

Corvin Áruház helyén Ungerleiderék Apolló mozija (1907-1915), majd Apolló kabaré (1915-1922) a szinkron nem volt megteremthető (hang),

A főrendek támogatták a mozit, királyi családok; történelmi események felvételei, pl. 1912.május 24-i munkástüntetés Pesten, Rooseveltt budapesti látogatása, rákosi repülőtér, földrengés San Franciscóban, háborúk, stb.

Első állandó filmhíradó: Fröhlich János-Fodor Aladár féle Kinoport. Udvari fényképészetből lassan riporter munkára lesz, 2 filmjük fennmaradt: Sybill operett próbaszünete a Király színház udvarán – a szerzők, Beóthy László igazgató 1914-ben. Az öreg Görgey Artúr hajón utazik Visegrád felé –a hajóhídon, a partra kilépve.

Techikailag: 15 méteres filmek helyett 300 métereseek.

Kb. 20 évig (1900-1920) így, utána lett 600 méter, ami
a mai hossz. 300 méter=10 perc.

farce-ok melordrámává, bohózattá hosszabbodtak

melies-film: játékfilm

lumiere-film: dokumentumfilm

A filmdráma mint műfaj győzelme. Filmkölcsönzők
kialakulása; első-,másod-, harmadhetes mozik
rendszere, forgalmazási hét: csütörtöktől szerdáig,

Budapesten 1913-ban 111 mozi, Pl. (más neveken) Tabán,
Bem, Szindbád, Hunnia, Tisza=Európa, Honvéd, stb.
az izzadság-szag ellen szagosszappan-szagú
kézitömlős perolint használtak,

Virazsírozás: kézi színezés helyett egyszerre festő technika, pl. tűzvész=piros, éjszaka= sötétkék, egykori pozitívokból újra negatívak készültek (dubnegatív),
így sokszor nevetséges az elmaradó színezés miatt.

A hang elegendő volt előben. Kevés felirat. 16 kocka másodpercenként, ma 24. A nitro-film könnyen égett, helyette jött a biztonsági film. Hangos-színes-plasztikus film.

Amerikai stílus: „szenzációdrámák”. Dán filmek műtermiek: „lélekdráma”. Nordisk-hatás – a dán előzmények – stilizálás. Ezt győzi le az amerikai realitás. A filmszínészet kialakulása, Korda Sándor teoretikusa is az új iránynak, rendezői is.

1915-ben kísérlet Film Múzeum létrehozatalára – csak 1949-ben valósul meg.

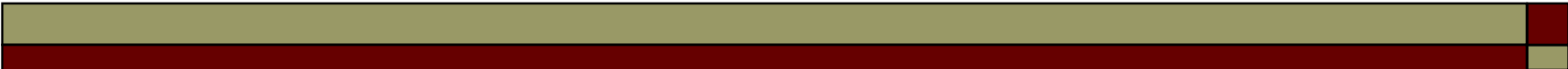
1898. Április 29. a Vígszínházban a *Siófoki kaland* (Fürdő-élet Siófokon, Siófoki fürdőjelenet) vetítése a színházi mozi-darab részeként. Lumiere filmek a többi között.

Kinemaszkeccs: filmet megszakítanak színpadi jelenetek. Egy sikeres szkeccs: *A gazdag ember kabátja*, Karinthy Frigyes írta „a magyar szkeccspír”

A Hunnia írói: Bródy Sándor, Gábor Andor, Karinthy Frigyes, Kemény Simon, Lengyel Menyhért – rendezőjük: Góth Sándor (1913, *Egy csók története..*)

1913 – Pedagógiai Filmgyár megalakulása (Zitkovszky Béla)

Budapesten és Kolozsvárott zajlik filmgyártás a 10-es években.

Janovics Jenő – kolozsvári színházigazgató; *Sárga csikó* (1913, Felix Vanyl) a Pathè Filmgyár Mo.-on – első kooprodukciónjuk. Bíró Lajos műve a *Sárga liliom* készült még itt.

II. 1914-1918

Filmgyártó államok mind az ellenségeink, filmgyártásunk
—expanziója egész 1920-ig.

1917, *Pál utcai fiúk*, *444-es autó* (német), *Világ vége(..)*,
Utazás a Marsba (dán),

A filmszalag „hordozóanyaga” a lögyapot alapanyaga is.
Anyag-hiány.

Jó éjt Muki, *Kölcsönkért csecsemők* – egyéb ilyen filmek,
Kolozsvári Corvin Filmgyár (szűk eszközlehetőségek),
Színészek a filmekben is játszanak: Somlay, Csontos,
Gombaszögi Frida, Varsányi Irén, Beregi Oszkár,
Fenyvesi Emil, Ódry Árpád és a többiek. Blaha Lujza,
Lenkeffy Ica, Lugosi Béla,

Új operatörgeneráció: Bécsi József, Vass Károly, Virágh Árpád, Fekete László, Turcsányi István.

Zitkovszky Béla a nagy öreg, illetve a legfiatalabbak:

Escher Károly és Eiben István. Rendezők: Kertész Mihály, Korda Sándor (Eleinte a *Mozihét* szerkesztője, majd filmjei: *Lyon Lea*, *A tisztí kardbojt*, majd Janovics segítségével: *Fedora*, *Nagymama*, *Mesék az írógépről*, *Egymillió fontos bankjegy*), Illés Jenő, Garas Márton, Balogh Béla, Deésy Alfréd, Lázár Lajos, Lajthay Károly, Pászthory M. Miklós, Falk Richárd, Márkus László.

Az első „filmművész” Kertész Mihály: szerinte jó, pontos forgatókönyv kell, valamint céltudatos technika és rendezői szigor.

Projektograph, Uher, Kinoriport, Hunnia, Pathè, Tricolor (Korda), Corvinus, Thália, Kolozsvárott: eleinte Pro-JA, (Projektográf + Janovics) majd Corvin (Kordával) – később Pestre költözik. Phönix (Kertész), Star, Erdélyben Janovics: Transsylvánia – hosszú távon a Corvin (tőkeerő) és a Star (termelékenység) érvényesült (külön műtermekkel mindkettő..)

Janovics fontos a hazai horizontú gyártás miatt (Korda már nemzetközi szinten gondolkodik) : *Tolonc, Kölcsönkért csecsemők, Bánk bán*, (ezeket Kertész rendezi), később a *Karthausi* (1916) vagy a Tetemrehívás. Kertész Jászai Marival összeveszik. Filmjei még: *Akit ketten szeretnek* (1915) és *A magyar föld ereje*.

Moziiskolák alakulnak: „dióhéjba szorított svindlikurzusok”,

Egyre több operett kerül megrendezésre. A
fizetett, álkritikák rendszere kiépül, (Kordáék
az élen..)

Lyon Lea, Simon Judit, Grün Lili – a zsidó téma
előkerül, mind a filmekben, mind a kritikákban.
Hasonló filmek: *Szulamit, Jehova, Izrael, A
zsidók cézárja* (más címen *Jeruzsálem*)

1918. *A Szent István csatahajó pusztulása* (a pulai kikötőben)

Wekerle Sándor törvénytervezete a mozik államosításáról (1918. június 23.), („erkölcs védelme”, stb.), Kényszertársulás (Mozgófényképipari Szövetség), amit Janovics Jenő, Geiger Richárd és Strasser Richárd vezetnek. Korda a kölcsönzők (be)társulása ellen lép fel. Spanyol nátha – korlátozzák a működést.

Tanácsköztársaság

Október 31-i események: Nemzeti Tanács stb.,
„Munkaadók jobbra, munkások balra..”,
Mozgóképszínházi Alkalmazottak Szövetsége,
Moziszínészek Szövetsége és egyéb
szövetségek...

1919. jelentős filmtermés. Pl. *A hazugság*, *A Bánya Titka*, főképpen *Az aranyember*. 1919.
március 21. hatalomátvétel, *Vörös Film* című
újság, államosítás,

*Társadalmasított Mozgóképzemek Központi
Üzemvezető Tanácsa: a direktórium tagjai;*

~~Paulik Béla – biztos, Vajda László –~~
dramaturgok, Balogh Béla – rendezők, Korda
Sándor – művészeti vezetők, Orbán Dezső –
díszletezők, Mattyasovszky Ilona – színészek,
Virágh Árpád – operatőrök, Balogh Béláné –
gazdaságiak, Várnai István – szakírók. A
művészeti bizottság tagjai: Siklósi Iván, Márkus
László Kertész Mihály, Balogh Béláné, Vajda
László, Balogh Béla. A háttérben Pudovkin –
tanácsai irányadóak.

Paulik Béla, mozis önálló zázlóaljat szervezne, a fronton irányítja a hadifelvételeket. *Proletárakadémia* vezetője Orbán Dezső. Tanárok: Iván Ede, Acél Pál, Lázár István, Sas Ede. 2 kölcsönző iroda: Frankel Leó és Marx.

Márkus László fogadta el az elkészült darabokat.

Komját Júlia – dramaturgiai ügyek irányítója: „Meg kell teremtenünk a kommunizmus tisztult légkörének megfelelő filmirodalmat, igaz művészetet, szociális etika, egészséges, akciós, természettudományosan megalapozott világszemlélet alapján, a romantikus, szentimentális, misztikus, hazug, burzsoá ideológiákkal telített filmirodalom helyébe.”

A kritikákra: „Igaz művész bármilyen eszközökkel is alkothat valóban nagyot és értékeset, de a romantikát, miszticizmust, szentimentalizmust abban a buta, sekélyes, sematizáló, hazug, amellet kimondottan osztályérdekeket szolgáló módon művelni, amint az eddig történt, tovább nem tűrhető.” P. Horváth Dezső: Legyen a mozizene a proletártársadalomban mintegy előképző iskola a gangversenyteremhez, az operaelőadásokhoz, főleg pedig az abszolút zene megértéséhez.”

Lajta Andor: indítja el a *Filmkultúra* lapot. Dziga Vertov jóval Eisenstein előtt hozott komoly újításokat – nálunk még ezek nem következtek be. Az *Est Híradó* helyett *Vörös Riport Film*. Nyaraltatás, toborzók, tiszai harcok, stb. Fő teljesítménye a május 1-i felvonulás rögzítése.

Filmterjesztés ellenőrzése: cenzúra intézményének bevezetése. Kertész Mihály távozik, Michael Curtiz; június 7 körül Bécsbe távozik, A Szuban 1919. augusztus 27-én történik meg az államosítás.

1919.aug. 7-ével törlik az államosítás hatályát – Tanácsköztársaság bukása. Különféle mosakodások, komoly külföldre vándorlás. A korábbi filmtermés java 1919-végére készült el, így 1920-ig komoly felfutás, majd visszaesés. Monstre alkotás Balogh Béla *A tizennegyedik* című filmje (4600 méter), a *Megfagyott gyermeket* szintén ő jegyzi. Hazaérkezik Kertész Bocacciója, majd a *Fekete kesztűs hölgy*, majd a Mis Tutti-Frutti, (felesége Lenkeffy Ica /Lucy Dorain/ fősz.-ben)

Beérkezik az amerikai filmdömping; *Circus King*, *Fejnélküli lovas*, *Tarzan*, ill. a *Hindu síremlék* (német). Felerősödik a sztárkultusz, a terjesztés is amerikanizálódik, (felszínesség, — sztárkultusz, stb.) a gyártás viszont sematikus magyarkodás felé tájékozódik. Pekár Gyula továbbra is vezeti a *Filmipari Alapot*, a 20-as években a film nem túl fontos kormányzati ügy.

Korda filmje az *Ave Caesar* is kiváltja az utólagos kritikákat. 1920. február 21-én megjelenik a frissített (1918) cenzúrarendelet. „felüli” jelzés a korhatáros filmeknek; 16 év.., Számptalan korábbi film akad fenn a cenzúra-folyamatokon. „a pesti zsidóság romlott erkölcsi felfogását és rothadt ízlését tükrözik az olyan vacak filmek..” mint az *Ave Caesar*, a *Twist Oliver*, az *Alraune*, vagy a *Mária nővér* – Korda Sándor, Kertész Mihály, Garas Márton filmjei. „erotikus és tolvajjelenetek”, „rendőrség nevetséges alakban történő szerepeltetése.

Betiltják (1920) pl.: *Schörluck Nick-Nock*, Gellért Lajos-Pán József), *Pax vobiscum*, *Pater Sebastian* (Damó Oszkár), *Vita nova* (Balogh Béla, Berlinben nagy sikerrel ment le..), A gyárosok a betiltott filmeket külföldön forgalmaztatják. (Pl. Fekete Kapitány Franciaországban /Fejős Pál/), Próbálták a külföldi terjesztést is cenzúrázni – ez gátolta a nemzetközi filmgyárak működését.

Híradó filmeket is erősen cenzúrázzák, betiltják. Az első sikeres német film Ernst Lubitsch: *Madame Dubarry*, első körben nálunk még betiltották. (Pedig a nemesi osztállyal szimpatizált – a francia forradalom mivégzései, stb.)

Megtörténik a szaksajtó egységesítése.

(Gleichschaltolása.) A *Mozgófénykép Híradó*, a

~~*Mozihét*, a *Mozivilág* egyesült a *Mozi és*~~

~~*Filmben*. „A lezajlott forradalmak rendkívüli rombolást okoztak az emberek lelkiületében, s a cenzúrának elsőrendű feladata, hogy minden olyan filmet, amely a tekintélyek tiszteletét lerontja, amely eldurvult erkölcsökről mutat képet, amely alkalmas arra, hogy a kedélyeket indulatba hozza, feltétlenül betiltson...”~~